

EREVNA

Årg. IX

N:r 4

1952

Innehåll

Uppenbarelsebokens budskap.	
av H. Odeberg.	85
Hur skall man förstå Uppenbarelsebokens budskap?	85
Lovsången inför tronen.	
Uppenb. 7:9-17	
av H. Odeberg.	88
Urkristen lära och undervisning.	
Av H. Odeberg, ref. B. Olén o. J. Thörnqvist.	91
I Något om ordets förekomst i NT	92
II Den gammaltestamentliga motsvarigheten	
till didasko.	93
III De hebreiska motsvarigheterna till didasko	
i den judiska terminologien på Jesu tid.	93
IV Vad innebär didaskalia i nytestamentlig mening	
i relation till fariseernas uppfattning?	95
V Innehållet i Nya Testamentets didaskalia och didache.	96
VI Undervisningens förhållande till kerygmat	98
Några uppgifter beträffande de nya fynden vid Döda havet	
Av Fr. Deltombe.	99
TEXTERNA: De Grekiska	105
Hebreiska dokument: De mest talrika.	106
Fyndets provisoriska tolkning	108
Bidrag till skrivkonstens historia	109
Förhållande mellan bägge fynden	110
Något om den urkristna gudstjänsten	
Av Hugo Odeberg.	111
Program.	
EPEYNA i Lund vt. 53	114

Innehållsförteckningen i slutet av häftet och sidhänvisningar i texten enligt originaltexten.

Uppenbarelsebokens budskap.

av H. Odeberg.

Hur skall man förstå Uppenbarelsebokens budskap?

Hur skall man förstå — det betyder här: hur vill Uppenbarelseboken, att den skall förstås? Vad vill den vara för församlingen, för läsaren? I kp 1:1 kallas den ”en uppenbarelse från Jesus Kristus, en som Gud gav honom, för att visa sina tjänare vad som snart skall ske”. Det är alltså Jesu Kristi uppenbarelse, en uppenbarelse av den Jesus Kristus, som N.T. talar om, en gudomlig uppenbarelse. När Jesus i Joh. ev. gång på gång säger: ”Jag talar icke av mig själv”, bevisar han därmed sin enhet med Gud. Och i Upp. 1:10, 11: ”Jag kom i andehänryckning på Herrens dag och fick då bakom mig höra en stark röst lik ljudet av en basun, och den sade: ’Skriv upp i en bok vad du får se, och sänd den till de sju församlingarna’ ” — här är fråga om en gudomlig uppenbarelse, som kommer såsom en helig *skrift*. Enligt Bibeln är ju Skriften något gudomligt. Det är inte bara så, att vi har en gudomlig uppenbarelse, och att skriften är medlet, varigenom den blir bevarad. Skriften har sin speciella innebörd, given åt församlingarna som helig skrift. — Denna sak är bevarad i synagogan än i dag. Texten måste läsas ur en given rulle, även om man kan den utantill.

I orden ”skriv upp i en bok ... och sänd till de sju församlingarna” ligger, att skriften är avsedd för *alla* församlingar, församlingarna i alla tider. — Det finns många olika sätt att se på Upp. Vi kan här särskilja två huvudgrupper:

a) den, som anser Upp. tillhöra hela kyrkans historia

b) den som vill förstå boken rent tidshistoriskt, alltså låter den syfta endast på sin samtid.

Upp. är uttryckligen sänd till sin samtid, men därigenom är den också en skrift för alla församlingar i hela tidsåldern. Det, som här utsäges, tar fasta på praktiska förhållanden i de sju församlingarna men dessa blir typer för alla församlingar.

I inledningen har vi något, som anger, hur Upp. vill bli förstådd. Där kommer en hälsning från den som är, den som var och den som är kommande, (ο ων και ο ην και ο ερχομενος) — detta som ligger i det heliga, outtalade namnet. Kristus omfattar början och slutet. ”Jag är Alfa och Omega säger Herren Gud”. Den som läser boken, skall alltså läsa den så som den som ser ut över hela tidspanoramata, från världens *begynnelse* till dess slut.

När man talar om Upp. såsom blott avseende de yttersta tiderna, blir detta något grundfalskt. Den avser ju även *början* och *nuet*. Begynnelsen är lika mycket med som slutet. Slutet kan inte rätt betraktas utan början, och början och nuet kan inte fattas rätt utan slutet. Det talas i 13:8 om Lammet, som är slaktat ”från världens begynnelse” och i 17:8 om livets bok ”från världens begynnelse”. Apokalypsen är alltså en gudomlig uppenbarelse, där det som måste ske, sker från begynnelsen till slutet.

De sju sändebreven i kap. 2-3 till församlingarna i Efesus, Smyrna, Pergamus, Tyatira, Sardes, Filadelfia och Laodicea äro byggda på samma sätt: avsändaren benämner sig på olika sätt, men han talar alltid till församlingens ängel. (Vem denna ängel kan vara, vet vi inte. Kanske åsyftar den en den Heliga Skrifts föreläsare i församlingen.) Sedan kommer en skildring av församlingens tillstånd. Det är ett klander, eller en varning, ibland också ett erkännande. Så följer ett löfte till den som segrar.

Här är det alltså fråga om konkreta förhållanden i församlingarna. Men dessa församlingar är, som nämnts, typiska. Vad som gäller dem gäller även alla andra församlingar genom tiderna. Apokalypsen ställer församlingarna i alla tider i Kristi kritiks skarpa ljus. Det som är fel hos församlingarna i Efesus

eller Smyrna eller Pergamus är naturligtvis fel varhelst det eljest uppträder. Det kan inte vara så, att en kyrka i dag skulle kunna berömma sig av något som församlingarna här klandras för. Och det är ominösa varningar, som här ges. När det säges: "Om du icke vänder om ...", har detta en djup innebörd. Det är inte bara fråga om brister, som kan tänkas uppstå i församlingen. Ordet är uttalat till en församling, som är på väg, radikalt, bort ifrån Gud. Och här uppmanas också församlingarna att höra vad Anden säger. I och med att man hör följer ju också, att det har sin verkan.

Till församlingen i Sardes säges: "Du har det namnet om dig, att du lever, men du är död". Och församlingen i Laodicea får höra: »Du säger ju: 'jag är rik, ja jag har vunnit rikedomar och behöver intet'; och du vet icke, att du just är eländig och ömkansvärd och fattig och blind och naken." Detta betyder, att det finns intet i församlingarna som är fullkomligt och heligt. Församlingarna i Filadelfia får det mildaste tilltalet: "Din kraft är ringa, och du har tagit vara på mitt ord och har icke förnekat mitt namn."

Sedan skildras det stora dramat, varvid två huvudkrafter gång på gång framträda:

1. Den *yttre* fienden, det onda ($\delta\iota\alpha\beta\omicron\lambda\omicron\varsigma$), som verkar utifrån genom yttre förtryck och yttre förföljelse. Denna förföljelse fortgår från begynnelsen till slutet. Jesu ord i Matt. 5:10: "Saliga äro de som lida förföljelse" gäller i alla tider. Denne diabolos har varit en mandråpare från tidens begynnelsen. Vi har alltså att lägga märke till dessa två ting:

a) Förföljelse förutsätter, att det finns några att förfölja. Och vilka äro de? Jo, de som vinna seger, de som äro trogna mot Gud.

b) Denna förföljelse kommer att fortsätta i alla tider.

2. Den andra huvudkraften är samma kraft, som nu verkar *inom* församlingen, den s. k. världskärleken, som övergiver Kristi smälek (Hebr. 13:13) och blyges för hans namn. Det är detta, som kallas "falska profeter»".

Lovsången inför tronen.

Uppenb. 7:9-17

av H. Odeberg.

Vilken är situationen i Uppenbarelsebokens 7:9-17? Om man svarar: ”De räddade och frälsta (d. v. s. de helade, de levande) samlade inför den himmelska tronen”, så är detta svar icke oriktigt, men det är ofullständigt. Det viktiga är, att scenen och händelserna är infogade i en gudstjänst i himmelen. Denna text är principiellt en parallell till det fjärde kapitlets skildring av den himmelska gudstjänsten, och den som hör och läser dessa kapitel, finner anknytning till Hesek., kap. 1 och 10 och Jes., kap. 6.

Vilka är det då som enl. Uppb. 7 deltar i den fulländade gudstjänsten? Svar: Församlingen. — Vad är församlingen? Svar: Gudsfolket. — Och gudsfolket är det som representerar Guds vilja och inställning till mänskligheten, sådan den nu är: förfallen och vänd bort från Gud. I den Heliga Skrift är *Israel* detta gudsfolk. Budskapet som riktas till Israel, är riktat till «Guds folk», representanten för hela mänskligheten, vilken mänsklighet i sin helhet var ämnad till Guds folk.

I detta budskap ingår bestraffning. Jämför inledningen till Uppenbarelseboken, sändebreven, med dessas bestraffningar och påpekanden av vad det var, mänskligheten var avsedd att ta emot. — Men i och med detta hänvisar budskapet även till Guds gärning i skapelsen och alltsedan dess.

I början av kap. 7 i Uppb. räknas de 144.000. Därefter möter i vers 9 ”skaran som ingen kunde räkna”, d.v.s. Israel, förverkligat till sitt *ändamål*, det att omfatta alla folkslag och stammar och folk och tungomål. Läsaren får här en erinran om löftet, att alla folk skall få vända sig till Herren och dyrka honom. Detta erinrar också om skapelsen och om det mellanliggande, som skilt mänskligheten från Gud. (”Folkslagen och tungomålen” visar hän på Babels förbistring osv.) Det är alltså här ett löfte om skapelsens återupprättande till det, vartill den var tänkt, till Skaparens avbild. — Märk att *mångfalden* är kvar. Det är fortfarande *olika*

folkslag och stammar, men det är icke i fiendskap skilda folk, utan de stå enigt samman kring tronen. — Tungomålen försvinna inte, men förbistringen försvinner, så att de bli olika harmonierande stämmor i den nya sången.

Vers 9b uttrycker skapelsens mening. — De vita kläderna äro kännetecknet för det som mänskligheten genomgått och medfört, när den "vunnit seger", d.v.s. tagit emot Kristus. — Kristus framställles här såsom «lammet». Jfr Uppb. 13:8 (grek. texten) varav framgår att Lammet varit slaktat från världens begynnelse. Likaså att det från begynnelsen finns en "Livets bok" (Jämför Uppenb. 17:8.)

Vers 10. "Och de ropade med hög röst och sade." — "Bedja" och "sjunga" uttryckes i hebreiskan (som ligger bakom och bestämmer Uppenbarelsesbokens grekiska ordval) med olika ord för "tala" och "ropa", svarande mot graden av jubel. Uttrycket i början av vers 10 anger alltså jubelsång i barnslig glädje över att åter vara Guds barn.

Hymnen i vers 10b lyder i gamla övers.: «*Salighet* honom som sitter på tronen, vår om Gud och Lammet.» — Denna språkligt friare tolkning återger den sakliga innebörden utmärkt. "Frälsningen", soteria, är just "hälsa" och "liv" = gamla övers. "salighet". — De som sjunga så, ha upptäckt att livet finnes endast hos Gud, det hela, fulla livet. Och nu ta de emot det i jubel — icke som ett besvärligt beroende, så som man förnam det, när man ville söka sitt eget liv.

I vers 11 ff. bildar människor och änglar en enhet. Detta är anmärkningsvärt med tanke på de föreställningar om änglarna, som funnos i den samtida (icke-rabbinska) judendomen: Å ena sidan stod de icke-fallna varelserna i Guds skapelse, d.v.s. änglarna. Å den andra de fallna änglarna och människorna. Mellan dessa grupper tänkte man sig en motsats, som man — beträffande människor och änglar — sökte komma tillrätta med på i huvudsak tvenne olika sätt: Antingen tänkte man att de icke-fallna änglarna hänvisade till att människorna avfallit från Gud och därför alltid, även om de bättrade sig, hade kvar liksom sår eller ärr

efter avfallet. — Eller också påpekade man att människorna genom sitt avfall och återvändande till Gud, vunnit en rikare erfarenhet än änglarna, som aldrig avfallit.

Hela denna rika problematik i judendomen ligger alltså bakom Uppb. 7:11 ff. Här är emellertid varje motsats försvunnen. Alla äro ett och förena sig i gudstjänstens körsång och responsorium.

Denna typ av gudstjänst med 1) körer av olika stämmor och 2) röster från olika håll, förenade i responsorium, den gudstjänststypen går i synagogan så långt tillbaka, som vi kan följa dess historia. Den gudstjänsten har Jesus själv gått in i och helgat och från den härstammar den kristna gudstjänsten.

Vers 12 torde förefalla en nutida läsare att innehålla en uppräknings av tämligen på måfå valda ord. Men en närmare undersökning av Skriften visar, att det i stället är ord, valda med största omsorg och i bestämd avsikt. Det är nämligen fråga om den sammanställning av begrepp, som är mest bekant under namnet ”det tio sefiroth”, denna strålande illustration till Gud-Skaparens universum och Hans handlande i och med detta universum. — Grundstället i Skriften ansågs vara Davids lovsång i 1 Krön. 29:10 ff. Efter denna formel äro hymner bildade i hela Skriften och särskilt tydligt i denna sista bok, Uppenbarelseboken.

Slutet av kap. 7 låter oss veta, vilka dessa, som stå inför tronen, äro och varifrån de komma. (— Till översättningen kan anmärkas, att vers 15b ”och den som sitter på tronen — ’skenosei ep autous’, sakligt betyder: (han ...) skall låta sin sekina överstråla dem”. —)

Vers 14. De ha själva, rent historiskt, genomgått den stora bedrövelsen = trångmål och sorger, enligt Jesu ord: ”Hava de förföljt mig, skola de ock förfölja eder.” (Joh. 15:20 och paralleller.) — Men ”den stora bedrövelsen” är också hela mänsklighetens bedrövelse, ty ”Lammets blod” är det blod, som utgöts på korset. Betrycket består i förföljelse av Kristus och därmed av Gud och hans trogna. Det är ett betryck för dem, som *lida* förföljelse men också för dem som *utföra* den, ty förföljelsen är uttryck för det hemiska begäret att döda sig själv genom att döda livet, när man möter det.

Segern slutligen, är här inte något som kommer efter det att man slagit ned fienderna och blivit kvitt bedrävelsen och trångmålet, utan seger består i att gå in i trångmålet, eller som det är uttryckt i Hebr. 13:13 ”gå ut till Kristus utanför lägret, bärande hans smälek”.

Men — segern medför också att de, i gemenskapen med Kristus, icke mer skola drabbas av något av det som tillhör livet borta från Gud. Detta skildras i texten (vv. 16-17) med gammaltestamentliga uttryck. Jämför dessa verser med t.ex. Jesaja 12:3: ”I skolen ösa vatten med fröjd ur Frälsningens (= Hälsans, Livets) källor” och Uppenb. 21:6: ”Åt den som törstar skall jag giva att dricka för intet ur källan med Livets vatten.”

Urkristen lära och undervisning.

Av H. Odeberg, ref. B. Olén o. J. Thörnqvist.

Den urkristna förkunnelsen (kerygma) pekar hän mot den urkristna *undervisningen* (didaskalia). I Apg. 2 frambär Petrus kerygmat, som utgår från Skriften och talar om Jesus Kristus såsom korsfäst och uppstånden. Kerygmat får till resultat, att åhörarna känner ett styng i hjärtat och låter döpa sig samt att de träget tar del i apostlarnas *undervisning* (Apg. 2:42: *esan de proskarterountes te didache ton apostolon ...*). I apostlarnas funktion ingår dels frambärande av kerygma dels undervisning. Men man får icke draga någon skarp gräns mellan kerygma och didaskalia. Det är ej någon principiell skillnad mellan objektet till det som förkunnas och objektet till det som läres. Kerygmats innehåll är Guds rike och Jesus Kristus såsom korsfäst och innefattar all den Heliga Skrift. Av Luk. 24:45-48 framgår, att apostlarna inte bara är vittnen till att Jesus lidit och uppstått utan att de också är vittnen till *att det står skrivet*. I Apg. 28:31 står det, att Paulus undervisade ”om Herren Jesus Kristus”. Jmfr. Luk. 24:27: ”vad som i alla *skrifterna* var sagt om honom”. Materialet för undervisningen om Jesus Kristus är det gudomliga Ordet, Skriften.

Vid en undersökning av didaskalia, som på svenska översät-

tes med dels undervisning dels lära, bör man först gå till NT:s text och dessutom betrakta ordet mot bakgrund av GT och den rabbiniska litteraturen på Jesu och apostlarnas tid.

I Något om ordets förekomst i NT

Didasko (undervisa), didaskalia, didache (undervisning, lära), didaskalos (lärare) förekomma mycket ofta i NT. Didaskalia förekommer mest i pastoralbrev, en gång hos Matt. och Mark. vardera, ett par gånger i Rom. och en gång vardera i Ef. och Kol. I Matt. 4:23 och 9:35 finner vi en sammanfattande skildring av vad Jesus gjorde: ”Och han gick omkring i hela Galileen och *undervisade* i deras synagogor och *predikade* evangelium om riket och *botade* alla slags sjukdomar och allt slags skröplighet bland folket” (Matt. 4:23). Didaskon (undervisande) står tillsammans med kerysson (predikande) och therapevon (botande) som evangeliets sammanfattande av Jesu verksamhet. Kerysson och therapevon åtföljes av ack. obj. men didaskon av en rumsbestämning. Man kan ställa sig den frågan, om didasko består i att predika och bota, eftersom didasko ej har något objekt. Men det verkliga förhållandet är, att didasko ej innefattar kerysson som en underavdelning. Båda begreppen står emellertid i nära förhållande till varandra.

I Gal. 1:12 finner vi hur nära förbundna med varandra *paradosis* (tradition) och didaskalia är: ”Det är ju icke heller av någon människa som jag har undfått (parelabon) det (evangeliet) eller blivit undervisad (edidachten) däri, utan genom en uppenbarelse från Jesus Kristus (di apokalypseos Iesu Christu)”. Paralambano (taga emot) och paradidomi (överlämna) är tekniska termer för mottagandet resp. överlämnandet av ett heligt budskap, en helig tradition, Mot didasko står som korrelat didasko i passivum eller mantano (mottaga undervisning). Men vad menar Paulus med att i Gal. 1:12 säga: ”Det är ju icke heller av någon människa som jag har undfått det eller blivit undervisad däri, utan genom en uppenbarelse från Jesus Kristus”? Vi vet av 1 Kor. 15:1-3, att Paulus accepterar traditionen. Och Paulus åsyftar inte med

de ovan anförda orden i Gal. 1:12, att han intar någon särställning, så att han t.ex. skulle vara oberoende av apostlarna. Utan i verkligheten föreligger det, att han ej har emottagit kerygma eller undervisning på rabbinskt vis, utan att han har fått Andens gåva och är apostel som de övriga. Med hänsyn till Jesus ser man, att Han ej är ett led i traditionen utan dess utgångspunkt och innehåll, dess subjekt och objekt. Jesus säger: ”Jag säger eder”. Dessa Jesu ord är de skarpaste i bergspredikan. Jesus utsäger därmed, att Han är den, som kan säga Jag-Herren, ty Herren är den ende, som kan säga: ”Jag säger eder”. Jesus talar såsom Herren talar till profeterna. Han är den ”Jag är” (ehjeh), som talar i 2 Mos. 3:14.

II *Den gammaltestamentliga motsvarigheten till didasko.*

I GT finns två grupper av ord, som motsvarar didasko: limmed med participet melammed och horah med participet moreh. 5 Mos. 6:1 och 11:19 är minnesord, som visar GT:s användning av limmed (Septuaginta, den grekiska översättningen av GT, har här didasko) och tillika den judiska undervisningens synagoga och skola på Jesu tid. Det andra ordet, horah, finner vi t.ex. i 1 Sam. 12:23, där Septuaginta översätter med deiknymi (visa).

III *De hebreiska motsvarigheterna till didasko i den judiska terminologien på Jesu tid.*

I den rabbinska litteraturen finner vi både limmed och horah. Dock är det skillnad dem emellan i användningen. Horah användes om mänsklig undervisning, en mänsklig lärare kallas moreh. Men när det talas om gudomlig undervisning, den genom Guds Ande givna undervisningen, finner vi verbet limmed. Melammed är en gudomlig lärare och kom att stå för Gud eller Skriften som lärare. Melammed förekommer mycket ofta, t.ex. i uttrycken: Gud eller Skriften eller profeterna lär. Man kan kalla en profet melammed, då han lär på Guds vägnar, men en rabbi kallar sig

aldrig för melammed utan moreh. Man kan fråga sig om limmed användes utan att äga allusion till gammaltestamentliga ställen. Till denna uppfattning finns en idébakgrund. På Gamla Testamentets tid fanns profeter, som tog emot uppenbarelser, predikade och lärde. Men på fariséernas och de skriftlärdes tid fanns ingen profet, inget profetämbete. Det var orimligt att kalla någon, som levde på deras tid, profet. På samma sätt synes det ha varit med melammed, lärare.

Den rabbiniska litteraturens användning av limmed och horah (limmed om gudomlig, horah om mänsklig undervisning) medför från rabbiniskt håll en bestämd tolkning av de båda orden i GT. Grundläggande för användningen av limmed är 5 Mos. 4:1, 5:1, 6:1 och 11:19. Vad beträffar den andra termen har vi t.ex. det ovan anförda 1 Sam. 12:23. Man bör i den sistnämnda versen lägga märke till hitpallel (bedja) och horeti (lära) bredvid varandra. Hitpallel tar sikte på synagogans bön och andakt över huvud. Horeti avser lärandet i skolan, undervisningen om den goda och rätta vägen, som meddelas av en skriftlärd i skolan. I Septuaginta finner vi som översättning till hitpallel det ord, som är den tekniska översättningstermen för detta begrepp, nämligen prosevchesthai. Men horah översattes ej i denna text med den tekniska termen didasko utan med deiknymi. Vad ser man från judiskt håll i detta? Limmed användes om den som *meddelar* kunskapen och som uppenbarar, förkunnar den rätta vägen. Vem har ytterst gjort detta? Gud, som har meddelat Moses denna väg. För *inlärandet* av kunskapen finns det någon, som pekar ut och säger: ”Här har ni uppenbarelsen. Lär er den nu!” Det är alltså skillnad mellan undervisning, som har uppenbarelskaraktär och undervisning, som har karaktär av framläggande. I Mik. 4:2 står det: ”Många hednafolk skola gå åstad och säga: ”Upp, låt oss draga åstad till Herrens berg, upp till Jakobs Guds hus, för att han må undervisa oss (uejorenu) om sina vägar, så att vi kunna vandra på hans stigar.” Här är alltså fråga om förmedlingen från Jakobs hus till hedningarna av uppenbarelsen. Fariseerna menade, att Gud på Sinai erbjöd uppenbarelsen av sin vilja och accepterandet av

den åt alla folk, som fick svara antingen ja eller nej. Alla sade nej utom Israel. Detta resonemang har relation till uppfattningen om undervisningen. Gud har alltså erbjudit alla folk den gudomliga undervisningen. Men det var endast Israel, som ville taga emot den. Fariseerna ser i detta den egentliga innebörden i utkorelsen. Israel kan avfalla från Gud. Men fariseerna menar, att ett sådant avfall ej upphäver förbundsförhållandet mellan Gud och Israel. Den som har avfallit har brutit mot Guds vilja. Men han kan vända om. Och då träder han genast in i det, som är betingat av hans ursprungliga ja. Om den som sagt nej, sedan säger ja till Guds vilja, så kan ej detta ja upphäva det första nej. Vad ser man då i Mik. 4:2? Folken vill ha del av Guds undervisning. Det står uejorenu: för att han må undervisa oss. Verbet, som användes, är alltså horah, som brukas om den mänskliga undervisningen. Följaktligen är det den mänskliga undervisningen, som till hednafolken skall förmedla den gudomliga undervisningen. Det är genom horah, ej genom limmed, som man får del av Guds uppenbarelse.

IV *Vad innebär didaskalia i nytestamentlig mening i relation till fariseernas uppfattning?*

Vad ligger i ordet didaskalos, när det användes om Jesus själv? Redan de ordalag, i vilka Jesus undervisade, pekar på att didaskalos motsvaras av melammed (enl. den rabbinska uppfattningen av ordets betydelse). Man kommer med nödvändighet till det resultatet, att didaskalos om Jesus är något mer än moreh. Det är Gud, som undervisar. Ett av Jesu uttalanden, som av fariseerna uppfattades så, att Jesus gjorde sig till Gud, är Jesu ord: Jag säger eder. Detta kan endast Herren säga. Med detta uttryck har Jesus ur fariseernas synpunkt gjort sig till Gud. Och det är såsom *lärare*, som Han säger: Jag säger eder. Men det verkliga förhållandet är ej endast detta, att fariseerna uppfattar Jesu ord såsom uttryck för anspråk på enhet med Gud. Jesus har *verkligen* menat, att Han är ”Jag är”. Jesu åhörare sade, att Han förkunnade med myndighet (Se Matt. 7:28-29 och Mark. 1:22). Jesu myndighet

var *gudomlig*. Men en sådan gudomlighet varken hade eller ville fariseerna ha.

Vilken väsentlig skillnad finns mellan *apostlarnas* undervisning och den rabbiniska? Från apostlarnas sida framträdde vissheten om att vara inspirerade av den Helige Ande. För dem är ej någon andlig erfarenhet det primära utan Jesu egen tillsägelse: ”Tagen emot helig ande!” (Joh. 20:22) Apostlarnas undervisning är en undervisning i Anden. Paulus säger i 1 Kor. 7:40: ”Jag tror, att också jag har Guds Ande.”

V Innehållet i Nya Testamentets didaskalia och didache.

a) På några ställen i NT är didaskalia = mänsklig lära. Se Matt. 15:9 (Mark. 7:7), Kol. 2:22 och Ef. 4:14. Och därvid är mänsklig lära alltid något som förkastas. Det innebär, att enbart gudomlig lära är rätt lära.

b) *Allt*, som förekommer i Skriften, är innehåll i didaskalia. Didaskalia är ej lika med sats, som tagits ut ur Skriften, utan är en lära, som innefattar *hela* Skriften. Och att den gudomliga uppenbarelse är förblivande, ser vi av Jesu ord i Matt. 5:18. Den gudomliga läran är hel och odelbar. Det är Gud, som lär i Skriften. I 2 Kor. 4:5 finner vi kerygmats innehåll. Paulus förkunnar Jesus Kristus, som i sig innefattar hela Skriften. På samma sätt är det med didaskalia. Inte skulle Paulus kunna säga, att det är oss själva vi lär ut, då vi nu undervisar! I Apg. 2:42 talas om apostlarnas undervisning. Deras undervisning är Kristi liksom kerygmat är Kristi. Och både kerygma och didaskalia omfattar hela Skriften. Skriften kom till människorna som kerygma och didaskalia. Man har undrat över att ”lära” förekommer så ofta i pastoralbreven. Men breven är adresserade till Timoteus och Titus och berör deras uppgift som lärare. I pastoralbreven talas om den sunda läran. Vilken är den sunda läran? Svar: det är rätt och slätt *den Heliga Skrift*. Se 1 Tim. 1:10, 2 Tim. 4:3, Tit. 1:9 och 2:1.

I didaskalia ligger en uppmaning till inlärande av Skriften, ett oavbrutet, fortsatt inlärande. Undervisningens korrelat är inlärandet. Vi se vilken vikt, som i NT lägges vid inlärandet av den Heliga Skrift. Paulus fäster oerhört stort avseende därvid, då han skriver till sådana, som förut varit hedningar. Själva tron på evangelium har som villkor inlärandet av Skriften. Den, som ej studerar Skriften, är att likna vid en människa, som ej kan andas i ett lufttomt rum. Då undervisningen omfattar hela Skriften, är det klart, att den också innebär inlärande av hela Skriften. Men vid sidan om inlärandet finns andra moment i undervisningen. Man kan jämföra med synagogans metod vid studerandet av Skriften. Skriften skulle genomgå, men på flera olika sätt. Toran lästes i följd, men profeterna läses ej i kontinuerlig ordning, utan till varje text i Moseböckerna hörde en bestämd till innehållet svarande text ur profeterna. Därtill kom psalmer och de tio budorden.

Hur är det med den nytestamentliga undervisningen vad beträffar enkelhet eller motsatsen? Vilken publik för lärandet finner vi i Pauli brev? Av 1 Kor. 1:26-29 ser vi, att den i Korint icke utgjordes av många visa efter köttet. Pauli brev till korintierna är formellt men förvisso ej innehållsligt sett enkla. Jfr Pauli ord i 2 Kor. 4:7: ”Denna skatt hava vi i lerkär!”. Pauli brevs intelligensnivå överskrider vida mottagarens nivå och har en svårighetsgrad, som övergår de djupaste filosofers arbeten. Platon kan man fatta så småningom, men med Paulus blir man aldrig färdig. Johannes evangelium och brev är stilistiskt enkla, och dock kan man vara benägen att sätta Joh. ev. över Pauli brev i svårighetsgrad.

I Hebr. 5:12 läser vi om ”de allra första grunderna av Guds ord” (ta stoicheia tes arches ton logion tu theu). Det finns således elementer i läran men också den högre andliga visdomen. Se 1 Kor. 2:6. Och i vers 7 i sistnämnda kapitel omtalas denna visdom som en hemlighet: ”vi tala Guds hemliga visdom, den fördolda” (lalumen theu sofian en mysterio). Jfr. 1 Kor. 4:1: ”... förvaltare av Guds hemligheter” (oikonomus mysterion theu). När man nu

för tiden talar om ”hemlighet” menar man oftast något som undanhålles. Men det nytestamentliga mysterion innebär ej något, som är undanhållet. Jesus säger i Joh. 18:20: ”Jag har *öppet* talat för världen ... hemligen har jag intet talat”. Den gudomliga uppenbarelsen i den Heliga Skrift är ej uppdelad i två upplagor, den ena för de barnsliga (nepioi), den andra för de fullmogna (teleioi). Innehållet i mysterion är ej något annat än det, som finns i Skriften. När man talar om fortskridande lärande, avses därmed fortskridande lärande i det, som är givet. Hemligheten består i att Skriften är outtömlig. I Chagiga-Mischna, det andra kapitlet, talas om ett esoteriskt kunskapsmaterial och en esoterisk undervisning. Fariseerna hade uppfattningen om ett djupare inträngande i Skriften. Men i deras lära tillkom något utanför Skriften. Mysterion i nytestamentlig mening går ej utanför det skrivna. Didaskalia är utgången från Gud. Dess innehåll framställs som ett mysterion. Undervisningen hör tillsammans med och in under insikten (hebr. binah, grek. gnosis). I 1 Kor. 2:7 talas om Guds visdom (sofia), den fördolda och detta gäller också om gnosis. Här är ej sofia skild från gnosis till innehåll. Hur uppenbaras Guds hemliga visdom? Se Rom. 16:25-26, där vi finner att hemligheten blivit uppenbarad genom de profetiska skrifterna.

VI *Undervisningens förhållande till kerygmat*

Vi konstaterade i inledningen, att det ej finns någon innehållsmässig skillnad mellan kerygma och didaskalia. De har också båda sitt centrum i gudstjänsten. Kerygmat har sin utgångspunkt och sin förankring i gudstjänsten, vilket ej hindrar, att det förekommer utanför denna. Men all gudstjänst utanför synagohuset hör till synagogan. Även undervisningen är ett moment i gudstjänsten. Efter föreläsandet av Skriften i synagogan kom utläggningen, didaskalia. Det är detta, som vi har kvar i det, vi kallar predikan. I Mark. 1:21 t.ex. finner vi anknytningen av didaskalia till synagogan. Jesus kunde undervisa i synagogan, ty undervisningen var ett moment i gudstjänsten. Undervisning förekom också annorstädes. Då Jesus t.ex. undervisade på ett berg,

var denna undervisning ändå ett led i gudstjänsten ty gudstjänsten går utöver hela livet, hela naturen. Vidare är ej skolan något som är skilt från gudstjänsten. Skolan är intimt förbunden med synagogan. Man kan knappast göra sig en föreställning om den identitet, som enligt synagogans idé råder mellan synagoga, hem och skola. Och elementarskolan hade ofta sin plats i ett särskilt rum i synagogan.

Man kan kanske peka på några konkreta saker för att få fram skillnaden mellan kerygma och didaskalia. T.ex. då frågan är om att undan för undan lära in något, hör detta till didaskalia. I Apg. 2 finner vi först det omedelbara meddelandet av det gudomliga budskapet. I vers 42 tar inlärandet av kerygmat vid, vilket är lika med didaskalia. Men det är felaktigt att mena, att kerygmat endast är för oomvända och didaskalia för omvända. Kerygmat blir ett kerygma varje gång för alla i gudstjänsten. Orden ”I haven korsfäst Kristus” säges ej endast till dem, som ej tagit emot Kristus, utan även till dem, som är frälsta.

Så visar det sig att man ej kan finna vilken skillnad, som finns mellan kerygma och didaskalia. Vi vet endast, att kerygma hör tillsammans med Visheten (sofia) och didaskalia med Insikten (gnosis) och vidare, att i Kristus finns ”visdomens och insiktens alla skatter fördolda” (hoi thesavroi tes sofias kai gnoseos apokryfoi, Kol. 2:3).

Några uppgifter beträffande de nya fynden vid Döda havet

Av Fr. Deltombe.

Vid slutet av fjolårets sommar fick man höra i Jerusalem, att några beduiner hade funnit nya fragment av gamla manuskript. Man hänvisade dem till Rockefeller's museum. Där undersökte man fragmenten och fann att det faktiskt gällde gamla manuskript till bibliska texter. Men fragmenten var så små och förresten i ett så dåligt skick, att det var omöjligt att läsa någonting exakt.

Huvudsaken var ändå att veta varifrån dessa fragment härstammade. Man förhörde då beduinerna och fick veta att fragmenten kom från en grotta långt borta söderut. Man skickade experter dit med detsamma, men undersökningen gav inget resultat. Man trodde då helt enkelt att beduinerna som vanligt hade ljugit och man fängslade tre av dem för att ha gjort illegala utgrävningar. Så enkel är ofta rättegångsordningen i Orienten!

Sedan dök det upp en handlare från Betlehem. I november kom han till Ecole Biblique med flera fragment om vilka han inte ville ge några upplysningar. Han sade helt enkelt att han hade många sådana, och att alla måste stamma från den grotta, där man år 1947 fann de redan mycket berömda manuskripten. Det var omöjligt att få veta mera om det nya fyndets ursprung. Alla förhandlingar var präglade av den välkända österländska hövligheten, men möte efter möte gick utan att något spreds om förmedlarens källa. En lycklig händelse tillät ändå Pater de VAUX som ledde dessa förhandlingar, att komma i direkt kontakt med de beduiner, som egentligen hade hittat och fortsatte att hitta de nya fragmenten. Det var vid slutet av december, precis Annandagsjulafton, som på samma gång är Sankt Stefanusfest i den Katolska Kyrkan och skyddshelgonfesten vid Ecole Biblique. Frankrikes Generalkonsul den välkände, nyligen avlidne arkeologen René NEUVILLE hade som vanligt hedrat festen med sin närvaro. När P. de VAUX följde honom till hans bil kom en beduin fram och föreslog honom att köpa några flintor. Sedan tog beduinen fram en liten bit av läder och föreslog honom även den. ”Nej, sade Generalkonsuln, det intresserar inte mig, men här är en man som kanske kan vara intresserad av detta.” Och han hänvisade honom till P. de VAUX. P. de V. tog fragmentet: det var en bit pergament av samma slag som de andra med vilka han hade att göra sedan redan så många veckor tillbaka. Äntligen fick man grepp om den källa, ur vilken alla pergamenten antagligen rann upp. Spåret visade sig faktiskt givande: varje dag hädanefter såg man öknens beduiner på Ecole Biblique, med långt hår och vilda ansikten. De kom dag efter dag med nya små läderbitar i cigarettaskar. Man

diskuterade i timmar för att köpa de mest intressanta bland dem, men också för att ta reda på om den plats varifrån alltsammans stammade. Beduinerna var i början mycket rädda för polisen, men så småningom blev de mera benägna att tala. P. de V. lyckades till och med övertala dem att låta honom följa med till själva platsen. ”Det var långt, långt borta i ödemarken”, sade de. ”Arbetet var så hårt! Kanske skulle en så klok man som P. de V. hjälpa dem i utgrävningarna, som var så svåra!” Man företog då en verklig expedition. Mr Lancaster HARDING, Director of the ”Antiquities Departement of Jordan”, som P. de V. från början hade underrättat om förhandlingarna, var med. Man begav sig i väg med några arabiska medarbetare från Rockfellers museum, med några poliser och sist men inte minst mulåsnor bärande mat och vatten för flera dagar. Efter flera kilometer lämnade man vägen för att följa en liten stig, som bara herdarna använde. Slutligen måste man lämna jeepen för åsnan, då stigen blev allt smalare och oregelbundnare över stenar och branter. Till slut upphörde stigen vid en ravin, där inte ens åsnorna kunde följa med. Man måste fortsätta till fots och bära allt på ryggen. Efter ännu en tid — man red och gick nämligen sedan tre timmar efter att ha lämnat bilen — sade den beduin som ledde expeditionen: ”Där är det”. Han visade en plats i dalen, där det var mycket brant. Denna plats var ungefär på halva höjden av klinten, ungefär 60 m. till såväl toppen som botten. Man lyfte ögonen mot platsen, och då fick man se något som förvånade hela sällskapet mycket. På den plats som beduinerna visade, var det en liten terrass utmed branten, och på den såg man många människor, som litet förfärade såg på sina oväntade gäster. Polischefen tog då till orda och befallde dem att stanna där. Sedan klättrade alla så gott som de kunde till detta egendomliga örnbö. När man kom till terrassen märkte man, att den öppnade sig mot en lång smal grotta. I den grottan fann man till sin överraskning inte mindre än 34 beduiner, som allihopa sysslade med att gräva, för att finna nya fynd. Detta belyser en av de mest egendomliga aspekter i dagens situation i Palestina. Efter fyndet 1947 har araberna förstått, att det inte bara är guld och

klenoder, som intresserar européerna när de gräver i jorden och noggrant undersöker ruinerna. Man kommer nämligen ihåg att när CLERMONT-GANNEAU hittade den berömda meshastenen lämnade han den efter en kort undersökning. Men när han kom tillbaka för att utnyttja sitt fynd, såg han med förfäran att araberna hade sprängt stenen i bitar på elden för att vara de första att ta hand om den skatt, som förvisso måste finnas därinne eftersom stenen ju så tilldragit sig en europés uppmärksamhet. Nu är detta inte mera fallet. Beduinerna är inte mindre snikna. De kräver nämligen allt mera pengar för sina fynd och man är på något sätt tvungen att finna sig i deras villkor för att undvika att de kostbara resterna stannar för länge i dessa oerfarna händer eller tar en annan väg. Var och en vet, att det finns en förfärlig konkurrens på detta område och man är inte alls säker på att allt, som undandragas, slutligen kommer i händer som kan dra fördel av det. När jag själv lämnade Palestina i somras betalade man ett pund per kvadratcentimeter och araberna var inte ens nöjda med det. De krävde nu ett pund per bokstav! Det kan synas litet egendomligt att man måste räkna med sådana arbetsvillkor. Men om man funderar litet på saken, måste man konstatera med P. de VAUX att det i själva verket är en lycka att det är så. Inget institut i Palestina är i själva verket i stånd att företaga det fantastiska arbete, som skulle vara nödvändigt, om man ville undersöka alla de platser där det fanns en chans att finna manuskript. Professor SUKENIK har tänkt på det. Han har till och med gjort ett förslag, som har diskuterats i den judiska pressen i Jerusalem. Men detta förslag krävde flera millioner pund, och även den judiska staten, som ändå visar stort intresse för allt, som erinrar om dess förfäders historia, är inte i stånd att företaga det dyrbara arbetet. Vetenskapsmännen måste då räkna med sina frivilliga medarbetare, och det måste konstateras att de inte arbetar så illa. Naturligtvis nonchalerar de många indicier, som mycket skulle intressera vederbörande, när de hittar någonting. Men de hittar där ingen skulle ha tänkt på att gräva. De gräver överallt, alla order och förbud till trots. Deras väldiga arbete förrättas naturligtvis ofta förgäves. Men det som

står att hitta hittas och i trakter som är mycket avlägsna från varandra. När kartan över alla de nya fynden en gång publiceras, skall man se hur detta väldiga arbete har bidragit till att precisera Essäernas fördelning inom landet.

Den första åtgärd, som nykomlingarna gjorde var att låta häkta de 34 smyggrävorna. Det andra var att ändå värva några av dem, åtminstone de mest begåvade! Så händer det ofta i österlandet! HARDING och de VAUX märkte omedelbart att platsen var så stor att en grundlig undersökning måste ta åtminstone flera veckor, om inte flera månader och att de för detta arbete måste skaffa sig en hel mängd arbetare. Men hur finna dem där mitt i ödemarken? Det fanns ingen annan lösning av problemet än att anställa dessa stackare, som redan kunde någonting om detta slags arbete. Lösningen var kanske inte alldeles tillfredsställande ur en sträng moralisk synpunkt, men man har inte samma åsikter i Orienten som här i detta avseende. Sedan började man arbetet med det samma.

Det gällde nämligen att undersöka 4 grottor som var öppna mot söder. Den första var 50 m lång och 5 till 7 m bred. Vid ingången fanns en cistern med 4 trappsteg. Den andra bestod av långa och smala gångar med flera lodräta brunnar, som man måste klättra i med så kallad ”skorstenteknik“. Dess ingång var spärrad av stora stenblock. Spärrad var också ingången till den tredje grottan, som också bestod av en lång och smal gång med en 25 m djup brunn längst in. Den fjärde grottan låg litet längre österut. Den bestod av en lång och smal gång av ungefär 50 m:s längd i vilken några små rum öppnade sig. Alla dessa grottor tycktes vara naturliga. Men de hade bearbetats av sina tillfälliga gäster, som lämnat många tydliga spår efter sig. Ett stort problem var naturligtvis att skaffa belysning åt de arbetare, som skulle gräva där, mestadels i mörkret. Det var först med en liten veke doppad i en burk bergolja, som man började. Man kan lätt föreställa sig hur mödosamt det arbetet var under sådana förutsättningar: En torftig låga, som ofta släcktes och som bara gav ett svagt sken i ett tätt dammoln! Lyckligtvis fick man elektrisk belysning i fortsätt-

ningen tack vare en lånad dynamo, 200 m kabel och 6 med reflektorer försedda lampor.

Platsen ligger ungefär 25 km från Jerusalem och på 18 kms avstånd från Qumrangsrottan där man fann de första manuskripten år 1947. Grottorna ligger i en dal, som börjar vid Bethlehem under namnet wadi el DARAJA och sedan byter namn till wadi TA'AMIRA, wadi MASHASH. I den trakt där grottorna finns, är den kallad för wadi MUHABBA'AT utav infödingarna. Det var det namn som man sedan gav åt de manuskript som man hittade där. Alla grottor hade inte varit bebodda på samma sätt. De som oftast hade varit ockuperade bland dem var grottorna Nr I och II, men man fann bara en verklig stratigrafi i grottan Nr II. Liksom RASSOUL, BEIZAN och JERIKO har den sistnämnda grottan varit bebodd från och med neolitperioden. Det märkvärdigaste i det nya fyndet är att torkan här alltid varit så fenomenal, att allt som behållits står kvar i ett ovanligt gott skick. Därigenom gjorde P. de VAUX ett mycket sällsynt men värdelöst fynd, nämligen träskafvet av en herminette med det lädersnöre, som band det, bägge två väl bevarade, under det att själva flintan hade försvunnit. Liksom i FEISAN i Egypten kunde man här hitta sex tusen år gamla träspetsar. Från bronsåldern hittades ett alabasterkärl och en skarabé från hyksostiden. Från järnåldern fanns det olika föremål av järn och många skärvor från 7:e och 6:e seklet f.K. Den romerska perioden var mest representerad. Där fanns nämligen många skärvor av keramik men också flera träkärl, sandaler och allt, som kan finnas i ett läger, där man stannat en tämligen lång tid; flätade saker, kammar o.s.v. Man fann t.o.m. mynt från kejsartiden, nämligen två med agrippabilden och en av Haderianus. Slutligen fann man spår av en senare ockupation under den arabiska perioden. Det var skärvor, ett mynt och ett fragment av ett manuskript på pergament, som anses stamma från tretton- eller fjortonhundratalet. Beboelsen i grottan sträcker sig då från fjärde årtusendet f.K. till 13- 14-hundratalet e.K.

Grottorna III och IV gav inga dokument. I g. I hittade man hebreiska ostraka och ett par små fragment på papyrus. Det var i

grottan II, som man hittade nästan alla andra fragment. Det gällde egentligen fragment av — så vitt man kan förmoda — vanliga synagogrullar, som avsiktligt skulle ha slitits i bitar. Så uttrycker sig åtminstone P. de VAUX. Så egendomligt det kan vara, har vi de små bitar, som vi nu hittar, tack vare råttorna! Dessa djur har nämligen använt dessa bitar för att tapetsera sina bon och det är en stor lycka för oss att de inte ofta brukar tapetsera om! De har ju skadat en hel del och när man hittade ett sådant rede, var det med pincett, som man måste plocka ihop fragmenten. Många av dem var inte större än skjortknappar och det var ett väldigt tålamodsarbete att sedan jämföra dem och försöka att rekonstruera skriften.

TEXTERNA: De Grekiska

Flera av de nyfunna texterna förblir tills vidare svåra att läsa. Bland dem finns det ett visst antal av grekiska texter på pergament eller papyrus.

— En av dem är en lång namnlista med siffror eller förkortningar: räkenskaper eller mantalslängd?

— På papyrus hittades ett äktenskapskontrakt som med glädje konstaterades härstamma från det fjärde året av Kejsar Haderianus' regering (124 e.K.). Man talar här om platser, som för oss är välkända, såsom Herodion, Kovna o.s.v.

— En annan text angår familjeärenden.

— Så finns det en "chirograf" d.v.s. en skuldsedel på 12 sesters 10 denar med återbetalning på en viss förfallodag.

Vidare kommer två fragment av verk som hör till skönlitteraturen: Det ena gäller ett religiöst verk — det andra en historiebok. På två raders avstånd i den sistnämnda läser man namnen MARIAMNE, SALOME. Man undrar då om man inte här har ett fragment av den kända herodeshistorien av Nikolaus av DAMASKUS, en bok som hittills var betraktad som förlorad. På baksidan av detta fragment hade man skrivit ett privat dokument.

— Man fann också en egendomlig lädersäck som är tillverkad med en lapp som man har tagit ur ett manuskript. Bokstä-

verna är så utplånade att man ännu inte kunnat utskilja om det är latinska eller grekiska bokstäder.

— Slutligen fann man fragment av papyrus med en skrift på latin i kursiv stil.

Hebreiska dokument: De mest talrika.

— En palimpsest med två olika stilar: först en skrift i gammal-hebreisk stil (liknande den feniciska). Denna stil är så svag, så utplånad att man hittills inte ens kunnat läsa ett enda ord. Det tycks inte vara en biblisk text. Handstilen liknar lakishostrakas (590-580). Stannar då dokumentet från slutet av konungarnas period? Det är den fråga som man med rätt kan ställa sig. — Den andra texten är skriven i kvadratstil.

— Ett tiotal ostraka, alla fragmentariska. En av dem visar upprepade gånger den första hälften av det hebreiska alfabetet. — Sedan finns det flera bibliska texter, nämligen I Moseboken 32,4 — 30,3 // 33,5, 6 — 30,31 // o.s.v. Det gäller här antagligen texter som ingick i fyra successiva spalter. Sedan finns det ett fragment av Andra Moseboken — ett fragment av en Jesajas-rulle. Tyvärr är det bara kanten av den första spalten!

— En böneremsa (phylakterium) ”tefillin” hos rabbinerna [jf. Matt. 23,5: ”de (fariseerna) göra sina böneremсор breda och hörntofsarna på sina mantlar stora ...”]. Tills 1949 hade man ingen gammal böneremsa. I Qumran hittade man den första. Den innehöll en text som var absolut lik den masoretiska texten och skrevs i samma ortografi. Den som man hittade i M. består av en smal läderremsa med några rader med 1 mm höga bokstäver. Remsan har vikts så att den bildar en 3 cm lång och 1 cm bred påse. Texten var hämtad ur II Moseboken 13,1 — [10/11] — 16 (den text som handlar om bestämmelserna beträffande de förstfödda) sedan V Moseboken 11,18-21 (”Så skolen I nu lägga dessa mina ord på edert hjärta och edert sinne, och I skolen binda dem såsom ett tecken på eder hand, och de skola vara såsom ett märke på eder panna ...”) — Sedan kom det välkända schema: V Moseboken 6,4-9 (”Hör, Israel, Herren, vår Gud, Herren är en

...”). Dessa texter ingick faktiskt i böneremsorna enligt rabbinernas bestämmelser, men egendomligt nog, inte i denna ordning: den text som står här sist måste komma mellan de två första.

— Sedan finns det texter på papyrusblad i kursiv handstil. Dessa texter tycks egentligen vara mycket svåra att tolka i brist på liknande dokument.

— Sedan finns det flera texter med många luckor som har samma innehåll. I dem kommer ofta namnet på en viss SCHIMON BAR KOSBAH. Man undrade först vem det kunde vara fråga om. Man måste snart komma till slutsatsen att det inte kunde vara någon annan än själva BAR KOKHEBAH, ledaren av upproret som inträffade på Hadrianus tid. Han tituleras nämligen ”Israels prins” i texten och man talar om ”Israels frigörelse genom förmedlingen av BAR KOSBAH Israels prins”. Namnet torde hava omäändrats till BAR KOKHEBAH ”stjärnans son” av de rabbiner som var vänligt inställda mot honom, och vanställda till BAR KOZIBAH, ”lögnens son” av hans fiender.

— Ännu bättre, man fann till och med två brev som tycks bära ledarnas egen namnteckning. Den första gäller en truppavdelning som man sänder till en viss JESHUA BEN GELGOLA. Brevet tycks vara skrivet av en renskrivare, men vid slutet av det läser man en annan stil med ett tydligt namn under: BAR KOSBAH. JESHUA är känd från ett annat brev där man talar om GELGOLA ”rosh hamahané” d.v.s. härens chef. — Det andra brevet är egentligen ett klagomål av en viss Jakob ben JEHUDA beträffande — så vitt man kunnat läsa — en stulen ko! Där talar man bland annat om ”de folk som är i krig mot oss”. Det slutar med flera namnteckningar, kanske tre vittnen, som skrivit sina namn med hebreiska bokstäver, under det att en fjärde skrivit sitt med syriskestrangela bokstäver. Av dessa dokument framgår det tydligt att man här har att göra med judar som är i krig mot Romarna under det andra stora judiska kriget och att platsen som har upptäckts tjänade som tillhåll för dem.

Fyndets provisoriska tolkning

Beträffande det andra judiska upproppet har man hittills vetat mycket litet. Man har bara haft vissa uppgifter, dels av rabbinnerna — men de var svåra att tolka — dels av DIO CASSIUS i den sammanfattning från Medeltiden som man äger av hans verk, dels av EUSEBIUS och slutligen av myntens vittnesbörd. Detta krig varade, som man vet, tre och ett halvt år, från 132 till 135 e.K. Det var ett guerillakrig som utmattade det romerska herraväldet. Man måste sända många truppavdelningar till krigsskådeplatsen. Flottan var mobiliserad. Hadrianus måste återkalla från Britannia en av sina bästa krigsherrar JULIUS CELERIUS. Det blev snart ett verkligt utrotningskrig. Judarna visste att de inte kunde räkna med Romarnas barmhärtighet om de inte lyckades skaka av sig deras ok den gången. Romarna själva led stora förluster. Man har ofta bemärkt det faktum att Hadrianus efter sin fullständiga seger inte vågade utnyttja den vanliga formeln: ”Hären och jag själv mår bra”. Efteråt förebrådde man honom dessa stora förluster. Den romerska armén måste erövra 50 fästningar och 985 byar. Enligt vissa källor skulle inte mindre än 580.000 personer ha dödats genom krigshändelser, hungersnöd och sjukdomar. Kriget slutade med belägringen av BETHIR där BAR KOKHEBAH stupade. Enligt rabbinerna skulle inte mindre än 800.000 personer ha dödats med honom, något som förefaller helt överdrivet och otänkbart. Man trodde hittills att skådeplatsen till krigsoperationerna kringgjordes av Jerusalem, BETHIR, som ligger på järnvägslinjen från Jerusalem till Jaffa, och de judeiska bergen. Man förstår nu att man måste räkna med JUDAÖKNEN. Det är påtagligt i denna avlägsna trakt som förutsättningarna för detta svåra krig lågo bäst till. Där kunde upprorsmännen gömma sig i underjordiska gångar. Man läser i ett traktat om belägringsväsen som APPOLLODORUS AV DAMASKUS skrev på Hadrianus tid, att författaren fick skriva olika förslag till ett fälttåg mot en upprorshop som hade slagit läger i fjällen. Han säger att man gjorde förslag efter förslag för att få bukt med dem. Det kan väl vara dessa våra judar som han här talar om, tror P. de V. Man kan

undra lika väl om man här inte har ett vittnesbörd om den oförsönlighet romarna visade i den efterföljande undertryckningen. Dessa rester av krossade keramikkrärl och avsiktligt sönderslitna pergamentrullar påminner på något sätt om de fall där lagrullarna slets i bitar med kniv och där vissa rabbiner kastades i elden ombundna med sina lagrullar. I varje fall bär de hittade mynten vittnesbörd om att platsens ockupation slutade med upproret. Det är inte omöjligt ändå att en romersk besättning kan ha stannat där en viss tid. Därom finns det bara indicier. Man talar nämligen i den grekiska på papyrus skrivna texten om ett skulderkännande som en viss STABILIVS gör vid en tid som motsvarar år 171 e.K. d.v.s. 35 år efter upprorets kuvande. Förresten kan de latinska fragmenten, som här hittades, knappast stamma från något annat än en romersk avdelning som stannat i närheten.

Bidrag till skrivkonstens historia

Som bekant har man bevarat eller återfunnit mycket få dokument av den hebreiska handstilen. I själva verket har man mycket litet att ställa i det mellanrum som går från de egyptiska fragment som stammar från trehundralet f.K. till dokumenten av DOURA EUROPOS på det andra århundradet e.K. Visserligen kan man lägga det berömda papyrus NASH. Men oenighet råder fortfarande bland vederbörande fackmän beträffande dess ursprung och detta svävar därför mellan det andra hundralet f.K. och det andra e.K. Nu har vi lyckligtvis nya väldaterade dokument, som skall kasta ljus på detta hittills dunkla område. När man noggrant har studerat alla dessa nya dokument är man i stånd att utarbeta en skala av olika stilar, som framställer den hebreiska handstilens hela utveckling. I dessa dokument har man till och med fått tag i olika kursiva stilar. Vissa av dem förblir tills vidare formlöst kludd och dess tydning kommer förvisso att ställa de blivande forskarna inför hårda prov.

Beträffande dokumentens språkliga karaktär kan man göra följande anmärkningar: BAR KOKHEBAHS brev vittnar om en god hebreiska under det att de privata dokumenten är skrivna på

ett bastardspråk. Formerna, uttrycken och vokaliseringen påminner om arameiska. Ortografien är många gånger bara fonetisk så att forskaren ofta är nära att tappa modet.

Beträffande historien av den bibliska texten är det nya fyndet mindre givande. Texten står mycket nära den massoretiska texten, något som man redan kunde gissa av en jämförelse av de två manuskripten av Jesaias som hittades i Qumransgrottan. Den massoretiska var då redan fixerad långt innan massoreter etablerade den vokalisering som sedan bevarats.

Förhållande mellan bägge fynden

Den sista fråga som man kan ställa är den som angår eventuella förhållanden mellan det föregående fyndet och det sista. P. de VAUX anser att det inte finns något förhållande dem emellan.

1) Dessa två platser ligger på 20 kms avstånd från varandra.

2) Bägge fynden har inte samma innehåll. I Qumran hittade man ett bibliotek av heliga böcker eller kommentarer till dem. I MUHABBA'AT fanns det ju också bibliska böcker men också profana och privata.

3) Dokumenten stammar från olika kretsar. I Qumran var det en sekterisk miljö. I M. var det ett upprorsläger.

4) Bägge fynden stammar från olika tider. MUHABBA'ATS alla dokument är skrivna före 135 e.K. Man diskuterar ännu dateringen av Qumransdokumenten. De kan nämligen ha uppkommit mellan det andra århundradet f.K. och det elfte e.K. — Men att bägge fynden inte står i något förhållande till varandra betyder inte att det ena inte kan ha stor betydelse för att tolka det andra. En jämförelse mellan olika stilar är nödvändig och den kan föra till intressanta iakttagelser beträffande ursprungstiden för de olika texterna. Qumransdokumentens handstil är nämligen mera arkaisk. Dess bibliska texter visar olika varianter i förhållande till muhabbaattexterna eller den massoretiska.

För att slutligen illustrera dessa strider mellan judarna och romarna i grottor, skulle det vara intressant att framkalla den episod, som Josefus berättar, när den unge Herodes lyckades under-

kuva de sista upproriska element som opponerade sig mot hans makt. (Vintern 38-37 f.K.: Bell. Jud. I, 16, 309 f.) Det var också i grottor, nämligen de som ligger utmed branten i wadi HAMMAM inte långt från Tiberias, på vägen till Nazaret. Herodes kunde först få bukt med dem, sedan han beslutat sig att låta hissa ner några soldater i linor från bergens topp. Dessa soldater, svängande mellan himmel och jord, kämpande mot de uppflugna rebellerna. Slutligen kastade de brinnande facklor i dessas hålor och tvingade de sista överlevande att ge sig eller att kasta sig i djupet. Som man ser, tycks det vara liksom om de händelser som MUHABBA'ATS dokument framkallar för oss blott skulle varit en upprepning av många andra liknande som Palestina ofta har varit skådeplats för under sin långa historia.

Något om den urkristna gudstjänsten

Av Hugo Odeberg.

Det är viktigt att observera, vilken ställning Jesus intog till samtida företeelser i Israel. Det var ingalunda så, att Han förkastade allt, som fanns hos Hans folk, Gudsfolket Israel. Han tog bestämt avstånd från bestämmande tendenser hos fariseismen, och de evangeliska berättelserna låta spänningen mellan Jesus och fariseerna skarpt framträda. Men lika bestämt, som Jesu tager avstånd från fariseismen, lika bestämt accepterar Han synagogan, gudstjänsten. Och då nu den Jesus, som evangelierna genomgående tala om, är den gudomlige Kristus, Guds Son, så betyder detta Hans accepterande av synagogan, att Han förklarade den för en gudomlig stiftelse. Synagogans gudstjänst är icke en fariseisk gudstjänst, utan den är Guds gåva åt Gudsfolket Israel. Den är Israels gudstjänst, Kristi gudstjänst, den kristna gudstjänsten i *ett*. Den kristna gudstjänsten är den av Kristus själv såsom gudomlig stiftelse förklarade synagogans gudstjänst. Rent historiskt har ju också den kristna gudstjänsten utvecklats ur synagogans gudstjänst, och ”utvecklingen” torde icke genomgående ha inne-

burit en förbättring utan lika mycket kännetecknas av ett förfall i förhållande till renheten och rikedom i den gudstjänst, som var Jesu Kristi.

Det liturgiska intresset borde driva till ett intresse för Kristi egen gudstjänst, eftersom denna dock är grundvalen för kyrkans gudstjänst. Det borde leda till att man bl.a. frågade efter de bärande principerna eller grunddragen i den kristna synagogan, den urkristna gudstjänsten.

Här skall nu ett viktigt sådant grunddrag nämnas. Det är den synagogala gudstjänstens *universalitet* eller allomfattande karaktär. Därmed menas detta: i varje gudstjänst, kort eller lång, fanns, mer eller mindre koncentrerat, *allt* med, som hör till den gudomliga uppenbarelsen och till människans, mänsklighetens förhållande till Gud. Och detta i flera avseenden, i olika aspekter.

1) Den gudstjänstfirande ställdes i varje gudstjänst, i varje bön, inför det stora perspektivet i tid och rum. När man vaknade till en ny dag, erinrades man om och riktade sin blick på *tidernas morgon*, på *skapelsen*, då Skaparen sade sitt "Varde Ljus!" Man tillbad den Skapare, som låtit världen bli till. Man insattes i *historiens* stora sammanhang genom tillbedjan av Honom, som skapat *människan*, och som har hela det stora universum och de skapade varelsernas historia i sin hand. Utifrån det nu, i vilket man befann sig, såg man tidernas morgon, men också tidernas slut. Man tillbad Honom, som "var, är och skall vara".

2) Perspektivet över mänsklighetens historia ställde den tillbedjande inför de två stora grundfakta i denna historia: *Syndafallet* och *Frälsning*, såsom något som genomlöper denna historia från Begynnelsen, i det aktuella Nuet och till Fulländningen. Det är väl egentligen först utifrån detta stora perspektiv, som t.ex. Pauli kristologi i Kolosserbrevets första kapitel kan förstås.

3) Den gudstjänstfirande församlingen upplevde både *höjden* och *djupet*. Höjdpunkten i gudstjänsten var det trefalt "Helig". Här på en gång lyftes församlingen och var enskild bedjare upp till den himmelska gudstjänsten — så som den t.ex. skildras i Uppenbarelsebokens fjärde kapitel — och den himmelska guds-

tjänsten, änglarnas gudstjänst sänkte sig ner över församlingen. Och i detta upplevde man också djupet av sitt och mänsklighetens bortgång från Gud, när man med psalmisten bad: ”Ut ur *dju-pen* ropar jag till Dig, Herre ...” (Ps. 130).

4) I gudstjänsten förekommo alla slag av tillbedjan och bön, just i samband med detta universella perspektiv. Där var ”tehilá”, tillbedjan och lovprisning av Herren, såsom universums Skapare och Uppehållare, där var ”todá”, tacksamhetens lov till Gud för Hans handlande med människors barn genom tiderna (koncentrerad i orden ”Nådig och barmhärtig är Herren ...”), där var evangeliet i orden ”Glädjens budskap till de fattiga, frihet åt de fångna, syn åt de blinda”, där var ”baqqasá”, begärbönen, bönen, som Jesus åsyftar med orden ”*Allt* vad I bedjen ... Bedjen, och I skolen få ...”, där var syndabekännelsen, bönen om förlåtelse, ”selichá”, uttryckt t.ex. med någon av botpsalmerna.

5) Väsentligt var också medvetandet om att man i gudstjänsten levde i Skriftens, den gudomliga uppenbarelsens ord. Hela gudstjänsten var en gåva av Gud, och den betydde därmed också, att man mottog *hela* Guds gåva. ”Ur Din hand giva vi åt Dig”. Detta koncentrerades i upplevelsen av denna gåva såsom den gudomliga *glädjens* gåva. Gudstjänsten var den allomfattande glädjens gudstjänst, enligt det profetiska ord, som Jesu själv anför: ”Jag vill *glädja* dem i mitt bönehus.”

Allt i gudstjänsten, alltså även syndabekännelsen, behärskas, inför Guds gåva av den gudomliga *glädjen* och *friden*. Det är en universell, gudomlig glädje och frid. (Se botpsalmen 32, verserna 7 och 11.)

(Ur ”*Meddelande från Laurentiistiftelsen*”.)

Program.

EPEYNA i Lund vt. 53

Dag	kl.	ämne	kl.	ämne	kl.	ämne
7.2	8	I	9	II	10	III
14.2	8	II	9	IV	10	V
21.2	8	VI	9	II	10	VII
28.2	8	VIII	9	IX	10	II
7.3	8	II	9	X	10	I
14.3	8	III	9	II	10	IV
21.3	8	V	9	VI	10	II
28.3	8	II	9	VII	10	VIII
11.4	8	IX	9	II	10	X
18.4	8	I	9	III	10	II
25.4	8	II	9	IV	10	V
2.5	8	VI	9	II	10	VII
9.5	8	VIII	9	IX	10	II
16.5	8	II	9	X	10	I
23.5	8	III	9	II	10	IV

Sammanträdena hållas å Akademiska Föreningen.

Innehåll: *H. Odeberg*, Uppenbarelsebokens budskap, sid. 85; Lovsången inför tronen, sid. 88; Urkristen lära och undervisning, sid. 91; *Fr. Deltombe*, Några uppgifter beträffande de nya fynden vid Döda havet, sid. 99; *H. Odeberg*, Något om den urkristna gudstjänsten, sid. 111.

EREVNA: Utgivare: H. Odeberg, *Lund*. Ekonom: Edilen, Teol. kand. Viktor Rydqvist, Akad. Fören., Lund. Red.: H. Odeberg och V. Rydqvist. Distribution: Teol. kand. Helmer Hansson. Red., exp. och distrib.:s adress S:t Mångsgatan 6 a, Lund. Tel.: Lund 147 60.

Postgirokonto: 27 11 04, Erevna, Lund. Pren.-avg. 5:- kr.

Askersunds Boktryckeri A. B., Askersund 1952

Med detta nummer följer som bilaga: ett inbetalningskort.